

Vapaus elää

Nyt olen vapaa. Minulla on aikaa pysähtyä. Nautin lapsestani. Hän on elämäni suurin ilo. En enää etsi elämän tarkoitusta enkä maalaamiseni motiivia. Hyväksyn itseni. Teen asioita, joista pidän.

Olen alkanut hyväksyä myös ajatuksen, ettei ole olemassa Varmuutta. Että Elämä on tänään. Jokaiselle päivälle on oma murheensa. Usein on tarpeeksi, että jaksaa päivän iltaan.

Vastuu omasta elämästä

Fraasit ovat avautuneet. Elämä on tullut yksinkertaiseksi. Tunnen suurta iloa uskallettuani ottaa vastuun ja oikeuden omaan elämään.

Aiheutuuko kaikesta tästä ristiriitaa yhteiskuntakelpoisuuden ja yksilöllisyyden välillä? Valtaa pitävien etujen mukaista ehkä onkin, että kansa täyttyy viinasta ja tajuntaviihteestä? Ihminen, joka Ajattelee ja Elää, on arvaamaton tekijä. Häntä ei enää voida ohjailia.

Tulevaisuuden raittiustyö

Tätä taustaa vasten on syytä olettaa, että Raittius pysyy edelleenkin itsetarkoituksena yhteiskuntajohdoisessa raittiustyössä. Ehkäpä vanha AA-liike tai muu ulkoparlamentaarinen vapaaehtoistoiminta on tulevaisuudessa ainut mahdollisuus, mikäli halutaan ihmisistä tulevan Vapaita?

Heleena Lönnroth

Päällekkäisbyrokratiaa suunnitteilla

Viime Alkoholipolitiikka-lehden pääkirjoituksessa päätoimittaja Hentilä totesi, että keskustelu ja väittely on elämän merkki ja että erilaisten ja myös toisilleen vastakkaisten alkoholipoliittisten näkemysten tulee voida ottaa lehdessä mittaa toisistaan, välillä kipakastikin. Tältä pohjalta käyn lävitse sosi- ja terveysministeriön valmisteleman alkoholilakiesityksen sellaisia piirteitä, jotka eivät mielestäni istu nykyiseen alkoholipoliittiseen tilanteeseen tai alkoholipoliittiseen järjestelmäämme, joka kansainvälisestikin ottaen on jo nykyisellään erittäin toimiva.

Alkoholin kulutus ja siitä aiheutuvat haitat eivät juurikaan ole kasvaneet kymmeneen vuoteen, eräät haitat ovat jopa vähentyneet. Vasta viime vuonna kulutuksessa hienokseltaan ylitettiin kymmenen vuoden takainen taso. Kasvuhan oli 0,05 litraa 100 %:n alkoholia henkeä kohti laskettuna. Kulutuksen kasvu jäi hieman yksityisen kulutuksen kasvua pienemmäksi. Katsoisin, että taloudellisessa noususuhdanteessa ja alkoholin reaalihinnan alhaisella tasolla tämä on melko hyvä tulos. Uskon, että olemme löytäneet tason, joka säilyy — ovathan eleyt kymmenen vuotta osoittaneet sen. 1970-luvun alun kokemuksiin perustuvat parlamentaarisen alkoholikomitean opit eivät enää päde.

Pekka Olkkonen totesi Alkoholipolitiikka-lehdessä 5/84 alkoholin kulutuksen kehityksestä, että nuorison alkoholin käytöstä tehdyt tutkimukset osoittavat nuorten käyttävän tällä hetkellä selvästi vähemmän alkoholia kuin vastaavan ikäiset kymmenen vuotta sitten. Toisaalta suuret sodan jälkeiset ikäluokat — ns. märkä sukupolvi — tulevat vähentämään alkoholin kulutusta ikääntyessään. Kuitenkin keskimääräinen kulutus kasvaa. Tämä johtuu siitä, että nykyiset vanhimmat ikäluokat, jotka ovat varsin raittiita ja kuluttavat vain vähän alkoholia, alkavat pienentyä. Alkoholin kulutus näyttää näin ollen jakautuvan entistä tasaisemmin koko väestön kesken, mikä puolestaan merkitsisi suomalaisen alkoholin käyttöön liittyvien haittojen kannalta kehitystä parempaan suuntaan. Näköpiirissä ei tällä hetkellä ole mitään yhteiskunnallista kehitystä, joka aiheuttaisi rajun kulutuksen kasvun, kuten 1970-luvun alussa kävi, ellei kielloilla ja rajoituksilla alkoholista taas tehdä tavoittelemisen arvoista pahetta.

Samassa lehdessä Asko Haaranen toteaa yksityiskohtaisessa artikkelissaan alkoholihaitoista: ”Näiden tietojen valossa tarkastellen alkoholin käyttöön liittyvät terveydelliset haitat ovat toki suuret. Mutta ne eivät näytä kasvaneen 1970-luvun puolivälin jälkeen alkoholin kulutuksen kasvun tasaannuttua... Entä johdetaanko kansaa harhaan esittämällä julkisuudessa jatkuvasti, että ’terveydelliset alkoholihaitat kasvavat vuosi vuodelta?’ (Aivan samoinhan on toistettu, että alkoholin kulutus on lisääntynyt koko ajan, vaikka kasvussa on ollut peräti yhdeksän vuoden paussi!)”

Pertti Alasuutari on todennut (Alkoholipolitiikka 6/84), että suomalaisten suhde viinaan ei muutu kieltoja lisäämällä, vaan että yhteiskunnan muuttamisen myötä muuttuu myös juomisen malli. Suomalaisen juomatapa kesyyntyy, mikä merkitsee aikaisemman satunnaisen juomatavan lisääntymistä. Silloin moraalivallin viinan ympärillä alentuu eikä juo-

minen ole enää voimallinen kulttuurinen ja ideologinen protesti. Siten ei alkoholi ole enää myöskään vakava sosiaalinen ongelma. Ongelmalliseksi koetun ihmisryhmän kontrolloiminen, ”kuivaaminen” ylläpitää humalan merkitystä uhman ja protestin ilmauksena. Näin Alasuutari.

Uskoisin, että alkoholiasenteet ovat selvästi järkevöitymässä ja tasaantumassa. Kuitenkin uuden alkoholilain perusteluissa todetaan, että epätydyttävät tulokset alkoholin kulutuksen ja alkoholihaittojen kasvun hillitsemisessä ovat osaksi johtuneet epätarkoituksenmukaisista alkoholihallinnollisista ratkaisuista. Tämän irrallisen väitteen perusteluksi ei kuitenkaan esitetä esimerkkejä epätydyttävistä tuloksista tai epätarkoituksenmukaisista alkoholihallinnollisista ratkaisuista.

Hallintoneuvoston kertomus

Suomen alkoholijärjestelmässä suuri osa käytännön alkoholihallinnosta on keskitetty alkoholiyhtiön hallintoneuvostolle. Hallintoneuvosto puolestaan vastaa tekemisistään suoraan eduskunnalle antamalla vuosittain lainmukaisen kertomuksen alkoholilojen kehityksestä sekä niistä toimenpiteistä, joihin alkoholiyhtiö on ryhtynyt mainittuna vuonna alkoholilainsäädännössä esitettyjen tavoitteiden saavuttamiseksi. Hallintoneuvoston nimittäminen parlamentaarisiin perustein ja koostuminen pääosin kansanedustajista takaavat alkoholikysymyksessä tarkoituksenmukaisen ja monipuolisen harkinnan yhtiön piirissä. Toisaalta sosiaali- ja terveysministeriön sekä valtiovarainministeriön edustajien osallistuminen hallintoneuvoston ja yhtiön johtokunnan työskentelyyn turvaa näiden ministeriöiden vaikutusmahdollisuudet yhtiön päätöksenteossa.

Alkoholiyhtiön hallinto on pyritty rakentamaan siten, että se vastaa mahdollisimman pitkälle yhteiskunnan erilaisten alkoholista kiinnostuneiden ryhmien näkemyksiä. Tähän liittyen hallintoneuvoston ja eduskunnan suora yhteys on olennainen osa suomalaista alkoholihallintojärjestelmää. Nyt valtioneuvosto ehdottaa alkoholilakia muutettavan siten, että hallintoneuvoston kertomuksesta siirrytään valtioneuvoston kertomukseen ja että valtioneuvoston kertomus laadittaisiin sosiaali- ja terveysministeriössä. Lakiesityksen toteutuessa sosiaali- ja terveysministeriön raittius- ja alkoholiosastolla olisi yksinoikeus tulkita, miten alkoholilolot ovat kunakin vuonna kehittyneet, ja tehdä esityksiä esimerkiksi ravintolaverkoston supistamisesta. Lakiesityksen pohjalta voisi tehdä sen johtopäätöksen, että raittius- ja alkoholiosaston virkamiehet edustavat valtion hallinnossa voimakkaasti maamme raittiusliikkeen näkemyksiä.

Suomen alkoholijärjestelmä on täysin demokraattinen järjestelmä, jossa aktiivisimmat saavat eniten aikaan. Yhteiskunnalliseen päätöksentekoon vaikutetaan poliittisten puolueiden kautta. Tosin alkoholiasioissa puolueet ovat perinteisesti jättäneet kansanedustajilleen vapaat kädet, kun on luotettu Alkoon ja kun alkoholiasioita ei ole koettu tärkeiksi tai kun pelätään äänestäjien menettämistä. Raittiusihmiset ovat kautta aikojen olleet aktiivisia alkoholiasioissa eli käyttäneet demokratian heille suomia mahdollisuuksia. Kun eduskunta käsittelee Alkon hallintoneuvoston kertomusta, yleensä vain raittiusihmiset käyttävät puheenvuoroja, muuten sali on tyhjä. Kun pienen vähemmistön puheita referoidaan lehdistössä, syntyy kuva, että eduskunta kokonaisuudessaan on asian takana.

Lääninhallitusten rooli

Tällä hetkellä valtionhallinnossa pyritään pikeminkin lisäämään kunnallista itsemääräämisoikeutta kuin keskittämään sitä väliportaana hallinnolle. Kunnallisen tarkastusjärjestelmän lopettaminen ja tehtävien siirtyminen lääninhallituksille olisi tämän kehityksen vastaista.

Käytännössä tarkastustoiminnan siirtäminen lääninhallituksille tulisi vähentämään paikallisen tuntemuksen merkitystä alkoholitarkastuksessa. Alkon, kunnallisten alkoholitarkastajien ja poliisin yhteistyö on sujunut hyvin paikallisella tasolla. Lääninhallitusten harvalukuisilla tarkastajilla ei voisi olla samanlaisia mahdollisuuksia perehtyä yksityisen kunnan alkoholiongelmiin kuin paikkakunnalla asuvalla tarkastajalla. Toisaalta uuden lain lääninhallitusten tarkastajille sälyttämä lausuntomenettely todennäköisesti työllistäisi nämä tarkastajat ja käytännön tarkastustoiminta jäisi vähemmälle. Elinkeinoiluvan myöntäjänä lääninhallituksilla on jo nyt valvontavaltaa, jota ei ole käytetty hyväksi.

Nykyisten tarkastajien sivutoimisuuden on katsottu olevan tarkastusten tehokkuutta vähentävä tekijä. Käytännössä tämä pitää harvoin paikkaansa. Kokemus on osoittanut, että sivutoimisten tarkastajien päätoimi tukee hyvin usein alkoholitarkastustehtävää. Suuri osa tarkastajista on poliisiviranomaisia, nuorisosihteereitä, raittiussihteereitä, sosiaalitarkastajia jne., jotka ovat omassa toimessaan saaneet laajemman näkemyksen alkoholikysymyksestä kuin pelkästään tarkastustyötä tekevä ja lausuntoja kirjoittava virkamies voi saada. Käytännössä lääninhallitusten tarkastajista tulisi hyvin pitkälle kirjoituspöytävirkamiehiä, jotka antaisivat lausuntoja, laatisivat toimintasuunnitelmia ja -kertomuksia sekä hoitaisivat muita lääninhallituksen tehtäviin kuuluvia hallintorutiineja.

Toisaalta kun lakiesityksen mukaan kunnanhallituksilta pyydetään entistä enemmän lausuntoja, vie-dään niiltä tärkein asiaa valmisteleva virkamies eli kunnallinen alkoholitarkastaja. Kunnallishallinnossa tarkastaja on ainoa, joka on virkansa puolesta perillä esimerkiksi anniskeluoikeus- ja valvonta-asi-oista.

Lakiesitys antaa lääninhallitusten tarkastajille mahdollisuuden ryhtyä valvontatoimiin, esimerkik-si peruuttamaan ravintolalta määräajaksi anniske-luoikeudet. Sama oikeushan on ollut jo Alkolla, ja vakavimmat rikkeet käsitellään aina keskitetysti pääkonttorissa, ja ankarasta varoituksesta lähtien asiasta päättää hallintoneuvosto. Muutoksella siir-rettäisiin parlamentaariselta elimeltä valtaa läänin-hallitusten virkamiehille.

Kun jokainen lääninhallitus erikseen päättää omalla alueellaan valvontatoimenpiteistä, aiheuttaa tämä ravintolaelinkeinon kannalta valvonnan tiu- kentumista, sattumanvaraisuuden lisääntymistä se- kä alueellista eriarvoisuutta. Jokaisessa epäkohtata- pauksessa Alko ja lääninhallitukset joutuisivat lä- hettelemään toisilleen lausuntoja. Tämä byrokrati- soisi huomattavasti nykyistä valvontakäytäntöä. Kunnallisella tasolla valvontaviranomaisten yhteis- työ on ollut tehokasta, kun kaikki valvojat tuntevat hyvin toisensa ja valvottavat kohteet. Laki antaisi sekä Alkolle että lääninhallituksille oikeuden ryhtyä päällekkäisiin valvontatoimenpiteisiin samasta rik- komuksesta.

Muita rajoituksia

Lakiesitykseen sisältyy myös runsaasti sellaisia määräyksiä, jotka eivät juuri vaikuta alkoholiolojen kehitykseen, mutta sitä vastoin lisäävät byrokratiaa ja johtavat jatkuviin ristiriitaa aiheuttaviin tulkin- toihin. Laki sisältää epämääräisiä käsitteitä ja toi- saalta hyvin yksityiskohtaisia määräyksiä, esimer- kiksi riittävä määrä, tehokas valvonta, paikallisten olosuhteiden huomioon ottaminen, riittävä vapau- tus muista tehtävistä, suhteutettava anniskelupai- kan kokoon, rakenteeseen ja henkilökunnan mää- rään (perustelut), milloin erityiset syyt vaativat jne. Ravintola-alan työnantajat pelkäävät, että virano- maiset voivat määrätä, paljonko esimerkiksi ravin- toloissa on henkilökuntaa ja miten koulutettua se on. Toisaalta Suomen hotelli- ja ravintola-alan koulutus on maailman huippuluokkaa.

Lakiesityksen mukaan esimerkiksi Helsingin kau- punginhallitus joutuisi ottamaan kantaa yksittäisen ravintolan lajivalikoiman lisäämiseen muutamalla laadulla. Tällä hetkellä monien ravintoloiden toi- minta-ajatus ja lajivalikoima on sidottu toisiinsa. Jokainen ravintolan toiminta-ajatuksen muutos

edellyttäisi kaupunginhallituksen päätöstä. Ravin- toloitahan Helsingissä on 250. Määräyksen alkoholi- poliittista merkitystä on hyvin vaikea ymmärtää. Alko hyväksyy jo tällä hetkellä ravintoloiden toimin- ta-ajatus ten olennaiset muutokset.

Lakiesityksen mukaan yhteiskunnallisen alkoholi- kysymyksen kannalta itsepalvelulla on myös kiel- teisiä vaikutuksia, ja siinä esitetään itsepalveluun rajoituksia. Kuitenkin itsepalveluvähittäismyynti on rakenteeltaan miedompaa kuin tiskimyynti. Asi- akkaat käyttävät saman verran rahaa myymälätyy- pistä riippumatta. Kyselyn perusteella asiakkaita 95—97 % kannatti itsepalvelua. Suosio perustuu myyntitapahtuman nopeuteen ja vertailumahdolli- suuteen (Liiten & Tulonen 1984). Rytmin voi mää- rätä itse eikä tarvitse lausua vaikeita nimiä — siinä ehkä syy mietojen suosimiseen. Itsepalvelu mahdol- listaa alkoholimyymälöissä tehokkaamman valvon- nan ja kuluttajavalistuksen. Ravintolapuolella itse- palveluravintoloita käyttävät pääasiassa nuoriso ja työväestö, joiden ravintolassa käynti tulisi kalliim- maksi, koska anniskelukorvaus nousee ja tarjoilusta peritään tarjoilupalkkio. Hinnannousu olisi jopa 36 % Koskenkorva-annosta kohti. Itsepalvelu tapah- tuu nytkin vain Alkon luvalla.

Ravintoloiden tulisi lakiesityksen mukaan tehos- taa valvontaansa, ja jotta ravintolat voisivat tehos- taa valvontaansa, ne joutuvat palkkaamaan lisää henkilökuntaa. Tämä puolestaan heijastuu yrittä- jien mielestä ravintoloiden hintoihin. Valtion val- vontajärjestelmän tehostamisen mahdollisesti ai- heuttamat lisäkustannukset puolestaan otettaisiin veronmaksajien pussista, maksaahan lakiesityksen mukainen tarkastuksen laajentaminen keskiolut- kuntiin 1,2 miljoonaa markkaa.

Lakiesitys korostaisi lääninhallitusten asemaa ja valtaa. Toisaalta Ruotsissa käydään ravintola-alan lehdistössä tiukkasävyistä keskustelua. Ravintola- elinkeino syyttää lääninhallituksia katkerin sanoin mielivallasta lupien myöntämisessä. Anniskelulupia myönnettäessä kunnan käsittelyssä saattavat vai- kuttaa alkoholipoliittiset, matkailulliset, työllisyys- poliittiset, raittiuspoliittiset jne. näkökannat. Seu- rauksena on, että ravintolatiheys, ravintoloiden lu- vat ja toimenpiteet vaihtelevat Ruotsissa lääneittäin ja jopa kunnittain. Kuivien kuntien asiakkaat vievät kruununsa naapurikuntiin.

Lopuksi

Olen pyrkinyt edellä osoittamaan, että haittojen tai alkoholijuomien kulutuksen kehitys, ravintolois- sa havaittujen epäkohtien määrä ym. seikat eivät nähdäkseni anna aiheutta päällekkäisbyrokratian luomiseen valtionhallinnossa eivätkä muutenkaan

lausuntomenettelyn lisäämiseen. Esimerkiksi Alkon, poliisin ja ilmeisesti sosiaali- ja terveysministeriönkin valvontaiskut ravintoloihin eivät ole osoittaneet epäkohtien olennaisesti lisääntyneen. Nykyinen alkoholijärjestelmä on riittävän toimiva, jos se vain saa toimia. Vallan siirto parlamentaarisesti valtuilta elimiltä valtion viranomaisille ja lisääntynyt lausuntomenettely eivät varmastikaan vaikuta alkoholijuomien kulutukseen. Nykyistä kansainvälisesti ottaen suotuisaa ja rauhallista alkoholipoliittista kehitystä ei tulisi horjuttaa antamalla alkoholille kielletyn hedelmän makua.

Esimerkiksi YK:n alajärjestö WHO on ollut hyvin kiinnostunut Suomen alkoholijärjestelmästä mm. sen demokraattisuuden vuoksi. Suomea käytetään esimerkkinä hyvin toimivasta ja kattavasta alkoholijärjestelmästä, jota voitaisiin tehokkuutensa vuoksi hyödyntää kehitysmaissa taistelussa kansainvälistä, aggressiivista alkoholikauppaa vastaan. Samoin vertailu muihin monopolivaltioihin (esim. Pohjoismaat) on osoittanut, että samankaltaisesta alkoholilainsäädännöstä huolimatta suomalaista alkoholipoliittikkaa on hoidettu koordinoitummin, koska päätöksenteko ei ole hajautunut monelle eri tasolle ja monelle organisaatiolle. Eri alkoholipoliittisten toimenpiteiden ajoitus ja rakenne on pystytty etukäteen sovittamaan hyvin yhteen.

Lakiesitys siirtäisi nykyisen eri intressipiirit huomioon ottavan demokraattisen päätöksenteon valtiotuhallinnon usein raittiusmielisille virkamiehille, jotka tämän vuoksi eivät välttämättä edusta väestön enemmistön mielipiteitä. Alkoholipoliittikka on osa yhteiskuntapoliittikkaa ja tästä syystä päätöksenteon tulisi olla demokraattista. Yhteiskuntapoliittikkaan liittyvän lainsäädännön tulisi olla luonteeltaan puhtalainsäädäntöä, jossa luodaan toiminnan suunta ja tavoitteet. Siinä ei tulisi yksityiskohtaisesti säätää, miten jokin asia käytännössä suoritetaan, sillä lainsäädäntö muuttuu hitaasti, mutta yhteiskunnalliset olot, joissa lakia toteutetaan, nopeasti. Menetelmät, joilla lain säätämiin tavoitteisiin pyritään, tulisi voida valita kulloinkin yhteiskunnallisiin olosuhteisiin sopivista menetelmistä. Yli kymmenen vuoden takaiset asenteet eivät sovellu nykypäivään ja herättävät vain ärtymistä, kun niitä väkisin yritetään sovittaa muuttuneeseen yhteiskuntaan.

Lopuksi haluaisin lainata sosiaali- ja terveysministeriön päihdeasiain neuvottelukunnan sihteerin Tapani Sarvannin kokemuksia Tanskasta (Helsingin Sanomat 8.1.1985): ”Vallitseva ihmiskuva on myönteinen, ihmiseen luottava. Yksilön rationaalisuuteen ja sisältäpäin ohjautuvuuteen uskotaan ja hänen oikeuttaan itsemääräämiseen korostetaan. Tanskassa tarvitaan vähemmän lakeja, joilla kansalaisten käyttäytymistä säädellään. Muissa pohjois-

maissa arvostetaan vähemmän kansalaisten valintakykyä ja heitä ohjataan lukuisilla yksityiskohtaisilla normeilla.”

Tavoitteena tulisi meilläkin olla luottamus suomalaisiin, siihen että he riittävän tiedon valossa pystyvät säätelemään alkoholin käyttöään itsensä ja yhteiskunnan kannalta terveesti. Rajoituksia lisäämällä osoitetaan, että me emme luota suomalaisten kykyyn tehdä itseään koskevia päätöksiä, ja sen herättämästä uhmasta toivon meillä olevan jo riittävästi näyttöä väkijuomalain ajalta.

Kirjallisuus

Alasuutari, Pertti: Kohdistuuko alkoholipoliittikka yksilöön vai kulttuuriin? Alkoholipoliittikka 49 (1984): 6, 328—331

Haaranen, Asko: Lisääntyvätkö alkoholin terveyshaitat jatkuvasti? Alkoholipoliittikka 49 (1984): 5, 267—269

Hallituksen esitys eduskunnalle alkoholilainsäädännön muuttamisesta. Annettu eduskunnalle 30.11.1984

Liiten, Marjukka & Tulonen, Hannele: Hallituksen esitys rajoittaisi itsepalvelua Alkon myymälöissä ja myös ravintoloissa. Itsepalveluliikkeistä saadut kokemukset ovat kuitenkin hyviä. Helsingin Sanomat 30.12.1984

Olkkonen, Pekka: Kulutus kasvaa — lisääntyvätkö haitat? Alkoholipoliittikka 49 (1984): 5, 243

Sarvanti, Tapani: Tanskan vapaamielinen päihdepolitiikka ei holhoa ihmistä. Helsingin Sanomat 8.1.1985 (alakerta).

Juhani Hakala

Miten olisi ”myönteinen” alkoholivalistus?

Mainonta myy tavaroita, valistus ideoita. Kummankin perustavoite on varsin yksinkertainen. Esim. olutmainonta sanoo: ”Osta meidän olutta”, ja alkoholivalistus sanoo: ”Juo vähemmän”. Pelkäämään käskemällä homma ei kuitenkaan tahdo onnistua, koska kansalaisen vastakysymys on ”Miksi?”.

Tuotetta tai ideaa on vaikea myydä ”sinänsä”. Kumpikin mainonnan laji joutuu, halusipa tai ei, myymään kahta asiaa samalla kertaa: itse tuotetta tai ideaa sekä sen käyttötarkoitusta. On toisaalta luotava tai pidettävä yllä ihmisten *halua* johonkin ja samalla tarjottava *kykyä* (tuote tai idea), jolla tuon halun voi tyydyttää. Jos on halu, mutta ei kykyä, mistään ei tule mitään — ja päinvastoin.

Otetaan esimerkiksi sähköhammasharja. On aivan turha todistaa kansalaisille, että juuri MEIDÄN